

НАТАЛЯ ЗАГУЛЬСЬКА,
ТАРАС-МАРКІЯН ЗАГУЛЬСЬКИЙ

ЗЕМНІ ГІГАНТИ: КВІТЦІ-ВЕЛЕТНИ

RAFFLESIA ARNOLDII

RAFFLESIA ARNOLDII

Гігантом світової флори справедливо називають рафлезію Арнольда (*Rafflesia arnoldii*). Її батьківщина – тропічні ліси Суматри і Калімантану Малайського архіпелагу. Рафлезію відкрив французький дослідник Луї Огюст Дешам (1765–1842). Він був членом французької наукової експедиції в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і провів три роки на острові Ява. У 1797 році науковець зібрав там зразки цієї рослини. Та, на жаль, у 1798 році корабель, на якому плыв Дешам, захопили англійці. У той час Франція воювала з Великобританією. Усі статті дослідника конфіскували, і світ довідався про це відкриття лише у 1954 році, коли архіви випадково знайшли в Музеї природознавства в Лондоні.

Удруге рафлезію відкрив у 1818 році під час експедиції в південно-західній частині острова Суматра місцевий провідник, який працював з доктором Джозефом Арнольдом (1782–1818). Квітка вразила мандрівників своїми розмірами: діаметром приблизно 1 м та масою 6 кг. Цей екземпляр назвали рафлезією Арнольда на честь сера Томаса Стемфорда Раффлза, який очолював експедицію. Згодом він прославився як засновник Сінгапуру.

Рафлезія (*Rafflesia*) належить до родини Рафлезієві (*Rafflesiaceae*). Ареал роду – Філіппіни, острови Суматра, Ява, Калімантан та півострів Малакка. Рід налічує приблизно 30 видів. Рафлезії – рослини-паразити, які більшу частину свого життя проводять у тканинах рослини-господаря. Господарі – ліани з родини Виноградові (*Vitaceae*), що належать до родів Тетрастігма (*Tetrastigma*) і Цисус (*Cissus*).

Квіти у рафлезії патма (*Rafflesia patma*) – 20–30 см у діаметрі, а у рафлезії туан-муде (*R. tuan-mudae*) – діаметром до 1 м і масою понад 10 кг.

ТОМАС СТЕМФОРД РАФФЛЗ

Рафлезія – рідкісна рослина. Щороку ботаніки підраховують, скільки екземплярів росте на острові Ява, Суматра чи Калімантан. Усього в світі знайдено не більше 1 000 особин рафлезії. У неї немає ні стебла, ні листків, лише п'ять величезних м'ясистих брудно-рожевих пелюсток завтовшки до 3 см, вкритих опуклими виростами, наче бородавками. У центрі квітки є криваво-червоне заглиблення – диск, вкритий шипами. Він оточений товстим бордовим валиком, який науковці називають діафрагмою. Квіти двостатеві. Мають сильний неприємний запах, що приваблює комах, які харчуються падлом. Саме тому рафлезію ще називають „трупною лілією“.

Раніше місцеві жителі острова Ява щоразу, коли розцвітала рафлезія та наповнювала повітря своїм жахливим запахом, влаштовували довкола неї ритуальні танці, бо вважали квітку-велетня священною. Мухи обліплюють рафлезію, сподіваючись на поживу, але їх очікує розчарування: квітка неістівна. Зате вони сприяють запиленню, переносячи на своїх лапках пилок з однієї квітки на іншу.

Плід рафлезії величезний, м'ясистий, набитий липким насінням. Він розвивається приблизно 7 місяців і містить 2–4 млн насінин. Насіння зазвичай переносять слони або інші великі тварини. Якщо насінина прилипне до кореня ліани тетрастігми чи цисуса, вона проросте в цьому корені, який багато років годуватиме чужинця. Паросток пускає в корінь рослини-господаря своєрідні вирости-присоски (гаусторії), а частини паростка, які залишаються назовні, відмирають. Тіло рослини-паразита називають ендофітом, а такий спосіб паразитизму – ендопаразитизмом.

Квіткові зачатки рафлезії ростуть і розвиваються всередині рослини-господаря, а потім виходять назовні через розриви покривних тканин на коренях або на стеблах хазяїна. У першому випадку квіти розпускаються на поверхні землі.

Розвиток рослини дуже повільний: від проростання до появи бутонів проходить приблизно 3 роки. Бутон відкривається за 9 місяців, інколи – за 1,5 року. А цвіте рафлезія лише 2–3 доби!

Чому ж насіння рафлезії проростає тільки в корінні ліан роду Тетрастігма чи Цисус? Виявляється, що коріння лише цих ліан виділяє специфічні речовини, потрібні для проростання насінини.

Ще одну квітку-велетня – аморфофалус велетенський (*Amorphophallus titanum*) з родини Ароїдних – відкрив у 1878 році в Західній Суматрі італійський ботанік

Одоардо Беккарі (1843–1920). Підземна частина рослини – гігантська бульба масою до 50 кг, а надземна – коротке, товсте стебло з великим листком біля основи та дрібними листочками вище. Найбільший листок, довжиною до 3 м, трьохроздільний, матово-зеленого кольору з білими поперечними смугами. Товщина черешка – 10 см. Суцвіття – жовтий початок, огорнений покривалом, всередині бордовим, а ззовні – зеленим. Цвіте аморфофалус велетенський лише 2 дні. Аромат квітки нагадує суміш запаху тухлих яєць і тухлої риби.

Колись аморфофалус ріс лише в лісах індонезійського острова Суматра. Згодом його винищили люди. В країнах Індокитаю бульби рослин роду Аморфофалус використовують у їжу.

У 1889 році цю рослину вперше виростили в оранжереях Королівських ботанічних садів К'ю (Великобританія), а у 1894 році аморфофалус велетенський стає символом ботанічних садів Індонезії. Найвищий початок (2,67 м) та найбільший діаметр покривала (1,5 м) зафіксовано у 1932 році в ботанічному саду Вагенінгена (Нідерланди).

AMORPHOPHALLUS
TITANUM

AMORPHOPHALLUS
TITANUM